

הלא ייפלא בעיני כל רואה, על מה ולמה לא נכנס לבית יהודי לסעוד סעודת ערב היום הקדוש, היש לך אדם מישראל שלא יכניס אורח בשעה זו? למדנו מכאן, כי כדאי כל הדוחק והטורח, וכל עקולי ופשוטי, ובלבד שלא ליהנות משלחנם של אחרים, וקיים רמי בר דיקולא בנפשו מאמרם ז"ל 'פשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות'. (מתוך שיחת מוסר לגר"ח שמואלביץ – יז תשל"א)

(ע"ב) 'טלית שאולה' – ע' יוסף דעת מנחות ח"א, קונטרס בענין ציצית פרק חמשי, ד-ט.

'אייתוה להווא גברא דלא הוה מוקר אבוה ואמיה, כפתוהו...' – הכפיה המבוארת כאן, שעליה אמרו כופין אותו עד שתצא נפשו, היא כפיה על מצוות עשה כאמצעי לקיימן, כגון באומר לולב איני נוטל (ע' כתובות פו). אבל לא כעונש למי שכבר עבר על המצוה ואין בידו לקיימה עתה, שאז דינו במכת מרדות בעלמא. 'ואין צריך לרשום המראי-מקומות כי מלאים מזה כל הראשונים'. (מנחת חינוך ח"י. וכתב שם שנראה שהוא הדין לענין 'לא תעשה', יש דין כפיה עד שתצא נפשו, אם בא לעבור במעשה, או כשעובר על ה'לאו' ע"י מניעה מפעולה.

וע"ע: רש"י להלן קלב וברש"ש; משובב נתיבות ג; 'הפלאה' כתובות מט; חדושי ר' עזריאל הילדסהיימר כתובות פו; שו"ת שבט הלוי ח"ד קכו; שיעורי ר' שמואל קדושין יז. ובדין כפיית אדם את חברו על שמירת התורה – ע' בב"ק כח).

'אמר להו: שבקוהו, דתניא, כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין שלמטה מוזהרין עליה' – בירושלמי (הובא בתשובת הרמב"ן – פח, ובבית יוסף חו"מ צו. וכן פסק הרמ"א שם) מבואר, שאם רצו בית דין לכפות, אפילו במצוות שמתן שכרן בצדן – הרשות בידם, אלא שאינם חייבים בדבר. ויש להבין לפי זה מדוע אמר להם 'שבקוהו', והלא יכולים לכפותו אם רוצים. ויש מי שכתב שהירושלמי לא דיבר אלא לענין מצוות השבת העבוט, שיכולים לכפותו כיון שהמשכון בחזקת הלווה, מה שאין כן לענין כיבוד אב ואם וכדומה – אין רשות לכפותו. (סמ"ע חו"מ צו). ויש שכתב שאין לחלק בדבר, אלא כפייה מועטת מותרת לבית דין אם רצו, אבל לא כפייה מרובה כבשאר מצוות. ומשום כך אמר להם 'שבקוהו', כלומר, כבר עשיתם לו ביוש בכפייה על העמוד ודי בכך. (ט"ז יו"ד רמ, א).

דף קיא

'... וקריבו לן קניא בקופיה ואכלנא... ודלמא פי קנה חוץ לקדרה הוה' – כבר נתבאר (לעיל מה) שקנה הכבד אינו מתחבר עם קנה הריאה, אלא רק סמוך לו, שהרי זה קנה דם וזה קנה אויר. וכבר עמדו האחרונים (ע' קהלות יעקב יז, ב) בכאור דברי הגמרא ורש"י כאן, כיצד דם הכבד יוצא דרך קנה הנשימה החוצה.

וזה לשון הרב אמתי בן דוד שליט"א בספרו 'שיחת חולין': '... ואני אב"ד נקלה, לקחתי קניא בקופיה ובשלתינו כשפי הקנה חוץ לקדרה, וראיתי במו עיני היאך נשפך הדם ויוצא דרך פי הקנה אל מחוץ לקדרה, ואז יישבתי בענ"ד לפי מה שאמר לי הרב הרופא מ. ג. נ"י, שיכול הדם לעבור מקנה הכבד

אל קנה הריאה על ידי חלחול ופעפוע שנגרם מחום הבישול, ואפילו כשאין פתח בין הקנים, מחלחל הדם דרך הדפנות, ויהיה זה פירוש לפירש"י 'שסימפוני הכבד שופכין דרך קנה הכבד לתוך קנה הגדול של ריאה' שעובר בדפנותיו (דרך מקומות דקים ורכים שבו) על ידי פעפוע הבישול, 'יוצא דם דרך חללו חוץ לקדרה', ואתי הכל שפיר, ותכון מלכות שלמה'.

'אייתי לקמיה תלת סאוי טחאי... מי עדיפת לן מינה דכתיב וקראת לשבת ענג' – רש"י בשבת (ק"ט.) פ"ש שהיו טחים בשומן אליה או בשמן. ומזה יש סמך למנהג המובא בפוסקים, (ע' רמ"א יו"ד צו,א; פרי מגדים או"ח במ"ז סו"ס"י רמב), ללוש פת של שבת עם שומן. ואף על פי שאין לשים פת בשומן, שמא יאכלוה עם חלב – כיון שחזותן משונה משאר פת, מותר. (עפ"י הפוסקים שם.)
(ובזה שמעתי מכבוד מו"ח... בשם אדמו"ר הגה"ק מו"ה יחזקאל שרגא האלברשטאם וצלה"ה משיניווא, שזה היה טעם מנהג הישן לאכול דגים עם לחם של חול – משום דבלחם של שבת היה שומן. אך בזמנינו אין המנהג ליתן שומן בהחלות. וגם בפמ"ג שם מפקפק קצת במנהג זה ע"ש'. ליקוטי מהר"ח – סדר התנהגות ערב שבת.
וע' דבר נחמד בדקדוק לשונות רש"י כאן ובשבת, בספר 'מגדים חדשים' שבת ק"ט.)

'אשכח ההוא כבדא דהוה בה סמפונא דבליעא דמא, אמר להו: אמאי עבדיתו הכי?... קרעו שתי וערב וחיתוכא לתחת' – לא אסר להם את הכבד, אלא אמר שהדם הכנוס בסמפון הוא לבדו אסור, והואיל וכן, יש לקרעו מתחילה, כדי שלא יבוא לאכול הדם. (ר"ן. וכ"כ מהר"ם.)

(ע"ב) 'זמאי שנא מדמא דבשרא? – דמא דבשרא שכן, דמא דכבדא – קפ"י – יש לשאול, מדוע לא נאסר השומן מחמת הדם הנתון עמו באותו כלי? יש לומר שאין נותנים אותו הכלי אלא לאחר שנצלה הבשר כמאכל בן דרוסאי, ולכן מעיקר הדין אין כאן דם אסור, אלא מפני מראית העין אסרו אותו מוחל אדום היוצא, שדומה הוא לדם. ולכן כאשר הוא שוקע, התירו את השומן, אבל בכבד שהוא מעורב עם השומן – אסור. (ר"ן. וע' בסוגיא להלן ק"ב. והש"ך יו"ד עו סק"ה) פסק להלכה שמותר ליתן את הכלי לאחר שהבשר נצלה כדי חצי צליה.)

**'סכין ששחט בה – אסור לחתוך בה רותח. צונן – אמרי לה בעיא הדחה ואמרי לה לא בעיא הדחה' – לפרש"י (שפרש' 'הדחה' – הדחת המאכל שנחתך), כתב הר"ן, נראה שאם הדיח את הסכין עצמה – כשר לחתוך בה אפילו רותח, לפי שאין בית השחיטה חם כל כך להצריך הגעלה לסכין. והנידון כאן כאשר לא הדיח את הסכין, שאז אם נשתמש בה לרותח – נאסר, ואם לצונן – י"א להדיח את הצונן וי"א שאין צריך. (וכן דעת הרז"ה להלכה, שמועילה הדחת הסכין אפילו לחתוך בה דבר רותח. אלא שהוא פרש 'הדחה' האמורה כאן – הדחת הסכין, וכפירוש רבנו גרשום והרמב"ן, דלא כרש"י.)
אבל הרמב"ן פרש שאם בא להשתמש בסכין לרותח, צריך להגעילו או ללבנו, ואין מועילה לו הדחה. (ואף על פי שאין בית השחיטה רותח כל כך – משום דוחק הסכין צריך הכשר גדול. רשב"א.) ואם בצונן – י"א שצריך להדיח את הסכין (או את המאכל) וי"א שאין צריך אלא די בקינוח מועט. (שאילו קינוח טוב, הריהו כהדחה.)
לאור זאת, יש שרצו ללמוד מכאן לשאר כלים שבלעו איסור (ואינו בעין), שמותר להשתמש בהם בצונן ללא הדחה. (שאפילו לפי הדעה המצריכה כאן הדחה – דוקא בסכין משום דוחקו, אבל לא בשאר כלים.)**

ואולם כתבו כמה ראשונים (ראב"ד, רמב"ן, ר"ן) להצריך הדחה, ודוקא כאן נחלקו הדעות, משום שהדם טבעו להחליק ואינו נבלע בצונן כלל. עוד כתבו, שמסתבר לומר שסכין שנשתמשו בו לבשר אסור וכדו', לא די לו בהדחה אלא צריך לנעצו בקרקע קשה או לשופו (ע' ע"ז עו), משום השמנונית של איסור הנבלעת בו, ורק סכין ששחט בה, שהדם אינו נוח להבלע, די לה בהדחה. בשו"ת רב פעלים (ח"ב יו"ד ו) הורה שמאכל הטעון הדחה, צריך להדיחו מיד, ואין להשהותו אפילו זמן מועט, שחוששים שמא ישכח ויאכלנו בלא הדחה. (ואולם לענין כלי הטעון הגעלה, כתב שם, מן הדין אינו צריך להגעיל מיד, ואין לחוש שישתמש בו ללא הגעלה. ועם כל זאת עצה טובה ודרך ישרה ונכונה היא שלא ישהה הכשר שלו, ועליו תבא ברכת טוב).

'דההיא פינכא דהוה בי ר' אמי דמלח ביה בשרא, ותבריה' – מכך ששברו מוכח שנותן טעם – לפגם אסור, ולכן אין לו תקנה בשימוש לאחר יום, שהטעם הבלוע כבר נפגם.
 (ואעפ"י שנותן טעם לפגם בדיעבד מותר – השימוש בכלי להבא אינו נידון כדיעבד, הגם שאנו מצריכים לשברו. מדברי רעק"א (בשו"ת, מג. עפ"י הר"ן) נראה הטעם משום ששבירת הפינכא אינה בגדר 'הפסד מרובה'. וכן נראה מתשובת הרלב"ח (קכא. הביאו בבית הלוי ח"ג כח,א). ולפי"ז בכלי חרס יקר – אינו טעון שבירה. ואולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א מג,ו) תמה על הגרעק"א וחלק על טעם זה. וכן בבית הלוי (שם) הראה שטעם זה אינו מוסכם בין הראשונים. וע"ע במובא בע"ז עה).
 ומכך שלא נשתמש בו בצונן, מוכח שכלי חרס, כיון שאין לו תקנה בחמים לעולם, שאינו נכשר בהגעלה, לכן אין להשתמש בו אף בצונן, גזרה אטו חמים. (עפ"י רמב"ן ור"ן).
 ולענין איסורים דרבנן בכלי חרס – ע' תורת הבית ב"ד ש"ד לו,ב (ועע"ש סוף ב"ג. ובבית הלוי ח"ג כח,א); יו"ד קיג,טז; זכר יצחק ח"א עו,א וח"ב טז).

יצננון שחתכו בסכין, מותר לאכלו בכותח... האי אפשר למטעמיה...' – לכאורה עולה מן הסוגיא, שאם טועמו ואינו מרגיש טעם בשר, מותר לכתחילה לאכלו בכותח. וכן נראה מפשטות דברי הרא"ש, הטור והשו"ע (יו"ד צו,א). ואולם הש"ך האריך (בספרו הארוך – צה. ובש"ך צו סק"ה) בפירוש הסוגיא ונקט שאין התר אלא בדיעבד, כלומר אם לאחר הטעימה ביטלו בחלב – מותר, אבל לכתחילה אין לסמוך על הטעימה לאכלו עם חלב. והפרי-חדש מתיר בטעימה לכתחילה, כפשטות לשון מרן השו"ע.

'אמר ליה רבא: כי בלע היתרא מאי הוי, סוף סוף האי היתרא דאתי לידי איסורא הוא, דאיסורא קאכיל' – כיוצא בזה אמר רבא בע"ז עו.

ישמואל אמר מותר, נ"ט בר נ"ט הוא' – והוי יודע, דוקא כאן שהטעם הראשון (שנתן הבשר בקערה) והטעם השני (הקערה בדגים) – של התר הם, בזה התיר שמואל, (שאין איסור חל מלכתחילה על טעם קלוש), אבל בדברים האסורים, אין להקל בנ"ט בר נ"ט (עפ"י ר"ן; תוס' זבחים צו.).
 ולדעת הר"ן, נ"ט בר נ"ט דאיסורא – אסור מן התורה. ואולם דעת הסמ"ק ואיסור-והתר שהוא מדרבנן. כן הביא הפרי-מגדים יו"ד צד סקכ"ב.

ולרב, האוסר אף נ"ט בר נ"ט דהתירא – אינו איסור תורה. וע' בשו"ת דובב מישרים ח"ג עד).
 וגם נ"ט בר נ"ט דהתירא – אין מבואר בגמרא אלא שאם כבר ביטלו הדגים, מותר לאכלם בכותח, אבל לבשלם לכתחילה בקערה בשרית על דעת לאכלם בכותח – לא שמענו. ע' בענין זה באריכות בשו"ת מורה

שמש (לגר"ש משאש שליט"א. ח"א צה וח"ב יו"ד מב מג) שאסור הדבר. ושב וחזק דבריו במאמר נוסף – נדפס בירחון 'אור תורה' – חשון תשנ"ו. ואולם הביא שם מספר 'שמע שלמה' שמותר הדבר לדעת מרן השו"ע. וכן דעת הגר"ע יוסף שליט"א בהסכמתו ל'שמע שלמה', להתיר.

'אמר ליה: לרבך יהיבי ליה ואכל, ואת לא אכלת? אתא לקמיה דרב, אמר ליה: הדר ביה מר משמעתיה? אמר ליה: חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דליספי לי מידי דלא סבירא לי' – ואם תאמר, והיאך אמר שמואל 'לרבך יהיבי ואכל' – יש לומר, כי מגזם היה בדבריו, שאילו היה נותן לרב, היה אוכל, כלומר שיקפחנו בדברים עד שיאכל. ויש מפרשים ש'רבך' אינו רב אלא אחד מן החכמים, אבל רש"י לא פרש כן. (עפ"י הריטב"א; באר שבע.

וכבר כתבו (ריטב"א סוכה י: וע' באר שבע בשם ארחות חיים ורלב"ה; דבר אברהם ח"ג כג. וע"ע חדושי ר' עזריאל – יבמות יג: טו), ששני תלמידי חכמים שהאחד מתיר דבר מסוים והאחר אוסרו, אין איסור על המתיר להאכילו לחברו אם אותו דבר ניכר לחברו, ואינו צריך להודיעו כלום, שהרי הלה רואה ויודע מה מוגש לפניו, ואם דעתו לאסור, יימנע. ואולם כשאינו מודיעו והלה אינו יודע מכלום – אסור הדבר, ואפילו באיסור דרבנן, (והרי יש שכתבו שהעובר על איסור דרבנן בשוגג אינו צריך כפרה – ע' נתיח"מ רלד. ואכ"מ) – אעפ"כ אסור, כמבואר כאן, שאף לדעת רב אינו אסור אלא מדרבנן (כנ"ל), ואעפ"כ 'חס ליה לזרעיה דאבא דליספי מידי דלא סבירא לי'. וכמו שהוכיח באור שמח גירושין א, יו. ע"ש. וע"ע באריכות בפרי חדש או"ח תצו, הנהגות איסור והתר כג. ואולם אם הלה נטל מעצמו – מבואר בריטב"א (יבמות יד:) שמצד הדין אין חיוב על המתיר להודיעו, אלא מדה יפה היא. ובאופן הפוך, הנהוג איסור בדבר מסוים, האם מותר לו ליתנו לפני מי שנוהג כשיטת המקלים – ע' בשו"ת המבי"ט ח"א כא; כתב סופר יו"ד עז; מנחת שלמה מד, ב ובסוף סימן נא).

'אייתו ליה דגים שעלו בקערה ואכל בכותח' – יש שהביאו להוכיח מכאן שאין שום איסור באכילת דגים עם חלב. (פרישה; ש"ך פז סק"ה. וע' גם במהר"ם שיף לעיל קד). ואולם הבית-יוסף (שם) כתב שיש איסור מפני הסכנה. וכתב הט"ז שטעות-סופר היא בספרי הבית-יוסף וצריך לומר 'דגים עם בשר'. ואולם כמה אחרונים הצדיקו את דברי הב"י כמות שהם.

ורבי יצחק למפרונטי, שהיה גם רופא מומחה, כתב בספרו 'פחד יצחק' (ב, דף טט, ב): כל ימי גדלתי בין החכמים וזקני הרפואה ולא מצאתי סעד למה שכתב הרב שארית יהודה בשם הרופאים, שיש סכנה באכילת דגים בחלב, ואף שיש באמת סכנת חולי גדול וכבד מאד עד מות, למי ששותה חלב ממש ואחר כך דגים, או לאוכל דגים תחילה ואח"כ שותה חלב – אבל האוכל דגים בחמאה או בגבינה לא מצאתי בזה שום סכנה. ומכל מקום כיון שהדבר יצא מפי המלך, הוא מרן הבית-יוסף, מנעתי מתוך ביתי אכילת דגים עם גבינה או עם חמאה'.

והאריך בכל זה הגר"ע יוסף שליט"א (בשו"ת יחיה דעת ח"ו מח), ומסקנתו שיש להמנע מאכילת דגים בחלב או עם גבינה, אבל הנוהגים לאכול דגים בחמאה רשאים להשאר במנהגם. ויוצאי אשכנז נוהגים להקל בכל זה, ויש להם על מה שיסמכו. נהרא נהרא ופשטיה.

'ככתבם וכלשונם'

'זהא דרב לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר, דרב איקלע...' –
'... וזהו השיחה דחולין שנעשה דברי תורה, ודוד המלך ע"ה ביקש על זה... ואשרי הזוכה לזה'

בחיינו בעולם הזה, וכמו שזכו האבות ושבתים, שמיחתן נעשה ספר שלם בתורת ד', כי ספר בראשית עיקרו רק משיחותם של אבות ועבדיהן ושבתים. וזהו ספר הבריאה – כי הוא כולל דבר ד' אשר בזה נברא שמים וארץ.

וגם בתלמוד שהוא תורה שבעל-פה, נאמרו הרבה שיחות שנראים כשיחות בעלמא והם תורה שבעל פה. [ושמעתי ממאן דהו, דרב שלא שח שיחה בטילה, זכה דמשיחותיו במילי דעלמא נקבעו דברי תורה, כמו בשבת (קכד): אייתי ליה שותא לכהנא כו' שקיללו שותא מקמי כהנא וכו' – ולמדו מזה דין טילטול. ושם למדו מזה דלא היה מדבר לבטלה אם לא שבא להשמיענו דין בזה ע"ש. ובחולין (קיא): יהיב טעמא כולי האי – ולמדו מיני דין נ"ט בר נ"ט ע"ש. ויש עוד בפסחים (עד): א"ל אי מעלי טפליה הב לי ואיכול.

ובאמת גם מהרבה תנאים ואמוראים יש כהאי גוונא הרבה בתלמוד. ובכמה דוכתי יש שלא נכתב גוף השיחה רק הדברי תורה היוצא, כמו בשבת... אלא דשם נזכר השיחה וכאן לא זכרו השיחה עצמה רק הנלמד ממנה. והכל בכתב מיד ד' עליהם השכל. וכמו בנביאים, נבואה שלא הוצרכה לדורות לא נכתבה, כמו שאמרו במגילה (יד). – כן בחכמי תורה שבעל פה. ובודאי כל אחד מתנאים ואמוראים חידש הרבה דברי תורה בכל ימי חייו, ונמצא מהם רק מימרות מועטים, והם אותם שידעו שצריכים להיכתב זכרון בספר לעולמי עד. וכן בעניני השיחות שקבעו הכל מה שיש בו צורך לעלמי עד, וכל דבריהם במדה ובמשקל. וע' ברכות (נא). שלשה דברים סח לי סוריאלי שר הפנים וג' דברים סח לי מה"מ – נראה לי דהוא גם כן תמצית מאיזה סיפור ושיחה שסיפרו לו. (מתוך 'דברי סופרים' לרה"ק ר"צ הכהן מלובלין – לו. וע"ע בר"ן כאן ובקובץ ענינים).

דף קיב

'מהו לאנוחי כדא דמלחא גבי כדא דכמכא...' – והכד מגולה, שיש לחוש כשיטול כמכא בכף, יעבירנו על גבי המלח ויישפך ממנו לתוכו ולא ישים אל לב. (תורת חיים. וכן הביא מה'איסור והתר' שמדובר כשהכד מגולה).

'דחלא מאי? – אמר ליה: שרי... ליתיה איסורא בעיניה' – ואולם, דוקא להניח כד ליד הכד, אבל להפיל לכתחילה חלב בחומץ באופן שיתבטל, תוך ידיעה שאחר כך יינתן החומץ בבשר – אסור, כשם שאין מבטלים איסור לכתחילה, (הגם שעתה בזמן הביטול, אין כאן איסור כלל). ואולם אם כבר נשפך מן החלב לחומץ ונתבטל – מותר אף לכתחילה ליתנו בבשר. (עפ"י רמ"א וש"ך יו"ד צט, ו; צמח צדק פ. וע"ע בשו"ת מהר"ח אור-זרוע כט).

'רבא אכיל ליה וקרי ליה חמר בשר' – בא להשמיענו שאף על פי שיש בו מראה אדמומית כיון, (שנאמר בו אל תרא יין כי יתאדם) – מותר. (תורת חיים)

'(ע"ב) שאני התם דאגב דוחקא דסכינא פליט' – ואין זה איסור דם ממש אלא משום מראית העין אסור. (עפ"י ראשונים. וע"ע בחדושי הנצי"ב).